

ASMENVARDŽIŲ RAŠYBA: „PROBLEMA“, KURIĄ LAIKAS „IŠSPRĘSTI“

II DALIS: ORIENTALISTIKA

Dainius RAZAUSKAS

■ Tikroji „problema“, kurios mums niekaip nepavyksta „išspręsti“, – ta, kad mes vis dar lietuviai. Jei tik liautumės paikai spyriojęsi ir pagaliau nusimestume šitą varginančią našlą – savo įkyrėjusį lietuviškumą, savo nuobodžią, gėdingą lietuviybę, neduodančią jokios praktinės naudos, tik keliančią begalinius rūpesčius ir nuostolius, iškart lengviau atsikvėptume. Ir asmenvardžius galėtume rašyti laisvai, visomis pasaulio kalbomis, nebesukdami sau galvos dėl jų „autentiškumo“. Nes „autentiškumą“ jie praranda tik tada, kai parašomi lietuviškai.

Į tai jau esu bandęs atkreipti dėmesį straipsnyje „Arba Lietuva, arba lotyniško pagrindo asmenvardžiai“ (*Liaudies kultūra*, 2015, Nr. 3, p. 78–81, prieinama internetu). Tenai mėginiau parodyti, kad yra bent dvi sritys, kurioje „originalus“, arba „autentiškas“, asmenvardžių rašymas išvis neįmanomas – prie geriausių norų! Viena iš jų – lituanistika ir Lietuvos istorija. Sukeltą visišką asmenvardžių jovalą joje pavyzdžiais pristačiau pirmojoje dabartinio straipsnio dalyje „Asmenvardžių rašyba: ‘problema’, kurią laikas ‘išspręsti’. I dalis: lituanistika“ (*Būdas*, 2021, Nr. 2, p. 76–84).

Antroji sritis, kurioje objektyviai neįmanomas autentiškas asmenvardžių rašymas, – orientalistika ir apskritai nevakarietiškas kultūras nagrinėjantys raštai Vakarų kalbomis: čia asmenų vardai paprastai rašomi ta kalba, kuria apie juos kalbama, pastaruoju metu dažniausiai angliškai, tad jokio „autentiškumo“ nėra net užuominų. Prisišlieja čia ir daugiau mažiau europietiška kultūra persiėmusios, bet nelotyniškus rašmenis (kaip slavų kirilika, graikų ir kt.) vartojančios kultūros, kurių asmenvardžiai, kai jie parašomi angliškai, irgi neturi nieko bendra su autentiškumu.

Dabar pateiksiu dar kelis pavyzdžius iš šios srities.

Iš pat karto noriu labai aiškiai pabrėžti, kad jų autoriai – iškiliausi mūsų humanitarai, mokslininkai ir vertėjai – niekuo dėti. Ir atrinkau juos ne tyčia, ne kad jie būtų ypač „nusidėję“ lietuvių

kalbai, o veikiau atvirksčiai: minėsimose knygose asmenvardžių chaosas man užkliuvo paprasčiausiai todėl, kad jas skaičiau, o skaičiau jas todėl, kad tai vienos geriausių, svarbiausių, reikalingiausių, įdomiausių, pirmaeilių mano knygų, ir jų autoriai bei vertėjai man – didžiausi autoritetai ir nuoširdžiai gerbiami kolegos. Ir jeigu jau tokiose, aukščiausios kokybės darbuose asmenvardžių rašymas visiškai sujauktas, tai ko norėti iš prastesnių, antraeilių?! Negana to, aš ir pats esu šitaip rašęs ir iki šiol kartais būnu priverstas šitaip rašyti, nes tikrai nėra lengva plaukti prieš srovę.

Nesusipratimų šaltinis – ne autoriai ir vertėjai. Todėl jų tyčia neminėsiu.

Nesusipratimų šaltinis – pati dabartinė kalbos politika, trumparegis (ne)atsakingų kalbininkų ir politikų sprendimas vis dar leisti vartoti lietuvišką raštą, leisti rašyti lietuviškai. Supraskime pagaliau: šitaip mes asmenvardžių niekada deramai neparašysime! Lietuviškai išvis neįmanoma asmenvardžio parašyti „pagarbiai“, o kai stengiesi ir bandai, šit kas išeina.

Senovės kinų išminčiaus Konfucijaus knygoje „Apmąstymai ir pašnekesiai“ (Vilnius: Pradai, 1994), trumpoje įžangėlėje į paaiškinimus (p. 199) sakoma: „Šia knyga lietuvių skaitytojui pirmą kartą autentiškai pristatoma Konfucijaus filosofija. <...> Kinijos istorinių epochų, vardų, dinastijų, terminų rašyba pateikiama pagal autoritetingiausio komparatyvistų judėjimo centro Honolule priimtą transkripciją, kuri yra įsigalėjusi lotynišką alfabetą vartojančių šalių orientalistinėje literatūroje.“ Egzotinių kalbų vieninga transkripcija – perraša lotyniško (ar veikiau angliško) pagrindo rašmenimis yra labai svarbus dalykas. Tačiau jos paskirtis – daugiau mažiau suprantamai sutartiniais ženklais perteikti svetimų rašmenų garsinį turinį, o ne pakeisti ja gyvų kalbų rašmenis. Bet kai toji tarptautinė transkripcija atkakliai peršama vietoj lietuviškų rašmenų, lietuviškai pasidaro neįmanoma nei parašyti,

nei perskaityti net pačios Konfucijaus knygos kiniško pavadinimo – „Lun yu“ (su angliška *y* vietoje lietuviškos *j*). Apie asmenvardžius nėra ką nė sakyti. Ir štai knygos įžangoje „Konfucijus ir konfucianizmas“ rašoma (p. 5): „Ypač reikšmingi J. Legge, R. Wilhelmo, S. Couvreur'o, Waley, Lin Yutango, R. Moritz'o bei žymaus rusų orientalistų V. Aleksejevo pirmųjų trijų „Lun yu“ skyrių su plačiais komentarais vertimai.“ Nei knygos pavadinimas „Lun yu“, nei asmenvardis Lin Yutangas nėra originalūs – jie parašyti angliškai. Štai ir visas „autentiškumas“.

Toliau (p. 7): „Lietuviška Konfucijaus pavardės transkripcija yra perimta iš lotyniškos jos formos *Confucius*. Tai iškreiptas kiniškojo *Kung Fu-tzu*, t. y. mokytojas *Kung* iš *Fu* vietovės, variantas. (*Kung* – vardas, *Fu* – vietovė, kurioje gimė filosofas, o *tzu* – mokytojas).“ Viskas taip, tik su nedidele išlyga: minėtoje tarptautinėje kinų rašmenų transkripcijoje *ng* žymi tiesiog kietą *n* (vienas pats *n* – visuomet minkštas). Taigi *Kung* tariamas *Kun*. Negana to, minėtoji transkripcija nėra taip jau vieningai priimta, ir tas pats žodis *tzu*, reikšme „mokytojas“, neretai rašomas *zi* (tariamas *dzi*). Taigi lotyniškas *Confucius* ne toks jau „iškreiptas“ – tai gana tiksliai perteiktas kinų išminčiaus vardas, tik pridūrus lotynišką linksniuojamą galūnę *-us*. Mat lotynams pasisekė – tuomet dar nebuvo angliškais rašmenimis paremtos „autentiškos“ visuotinės transkripcijos. Lietuviams kur kas prasčiau, todėl skaitome (ten pat): „Svarbiausi žinių apie Konfucijaus gyvenimą ir filosofiją pažinimo šaltiniai yra ankstyvoji konfucianizmo rašytinė tradicija, kurioje pirmiausia reikia paminėti „Keturių knygų kanoną“, į kurią įeina Konfucijaus mokinio Tseng Thseu traktatas valdininkams, filosofo anūko Thseu Sseu, arba K'ong Ki, veikalas „Aukso vidurys“, filosofo mokinių užrašytas „Lun yu“ tekstas ir šimtmetį po Konfucijaus mirties gyvenusio įtakingo jo idėjų sisteminio Meng tzu (Menciaus) knyga „Meng tzu“. Apie Konfucijaus gyvenimą ir mokymą daugiausia žinių teikia garsaus kinų istoriko Ssuma Chhien (Sima Cianio) kūrinys „Shih-chi“ („Istorijos užrašai“), įtakingo taoizmo filosofo Chuang tzu knyga „Chuang tzu“, konfucianizmo katekizmu vadinamas „Ta-Hsueh“ („Didysis mokymas“) ir keletas kitų.“

Viena aišku: lietuvių kalba svetimiams asmenvardžiams, vietovardžiams, pavadinimams, terminams parašyti visiškai netinka. Mes juos tik neleistinai iškraipytume, gal dar baisiau negu lotynai.

Todėl ne be reikalo šioje lietuvių skaitytojui pirmąsyk „autentiškai“ pristatomoje knygoje

ištisai rašoma „I ching“ (vadinamoji „Permaninių knyga“), „Shih ching“ („Poezijos knyga“), „Shu ching“ („Istorijos knyga“), „Li chi“ („Ritualų knyga“), „Chhun chhu“ („Pavasario ir rudens knyga“), „Yo ching“ („Muzikos knyga“) (p. 9, 11, 13); Ch'i karalystė ir T'ang epocha (p. 10); Wen kultūra ir Chou epocha (p. 25); Linjan muzikantai iš Chou dinastijos valdovų rūmų (suprask, Linjdžianj?) (p. 32); Chao karalystės Shansi provincija, Chiu valstybė (p. 47); ch'an budizmas (p. 49, 50); Sung, Ming ir Ch'ing epochos, konfucianistai Chu Hsi, Su Chih, Wang Yan-Ming ir kiti (p. 50–51); Yu-tzu, taigi mokytojas Yu, kurio visas vardas yra Yu Ju (p. 55, 199, išn. 2); Chi šeimos vyresnysis, pasisavinęs valdovo Chou teisę atnašauti auką T'ai kalno dvasiai, kuriam negalėjo sukliudyti Jan Yu (p. 66); valdovas Wen (Wanwen), Chou dinastijos įkūrėjo U-wan tėvas, ir kitas jo sūnūs Kan-shu (p. 89, 222, išn. 3) ir taip toliau ištisai per visą knygą.

Išlikę reti lietuviški žodžiai tik gadina vaizdą. Lietuviškas raštas – nedovanotinas anachronizmas! Būtina kuo greičiau pereiti prie „autentiškų“ rašmenų (o kas nesupras, tegu skaito rusiškai).

Juo labiau kad ir pats Konfucijus taip sako (XIII.3):

Tzu-lu paklausė Konfucijaus: „Jeigu Wei valstybės valdovas Jums patiktų valdžią, ką Jūs padarytumėt pirmiausia?“

Mokytojas atsakė jam: „Pakeisčiau vardus. <...> Kai vardai neatitinka sąvokų, kalba pasidaro netikusi. Netikusi kalba gimdo netvarką ir nesėkmes. <...> Todėl kilnus vyras privalo tiksliai vartoti sąvokas ir vardus ir atitinkamai elgtis. Jis niekada lengvabūdiškai nešvaistys savo žodžių.“ (p. 130–131)

Lietuvio išeivio, iškilaus kultūros antropologo angliškai parašyta ir Vakaruose išleista knyga išversta į lietuvių kalbą ir paskelbta pavadinimu „Civilizacijų analizė“ (Vilnius: Baltos lankos, 1998). Joje p. 64–66 minimi japoniški asmenvardžiai: Michitsuna (ar tai būtent Michitsuna, ar Mičitsuna, o gal Mičicuna?), Matsuo Bashō (ar tai būtent Basho, su ilgąja o, ar Bašo, o gal garsusis poetas Basio?), Shōgunas (tai išvis ne asmenvardis, o valdovo titulas šogunas), Chikugo-no-Kami (būtent taip ar Čikugo-no-Kami, Čikugo no Kamis ar dar kaip kitaip?). Toliau (p. 112) minimi japonai Yukichi Fukuzawa, t. y. Jukičis Fukudzava, jo tėvas

Fukuzawa Hyakusuke, t. y. Fukudzava Hjakusukė, ir motina O-Jun, taigi veikiausiai O-Džiun ar O-Džiunj, samurajaus Hashimoto Hamaemono, t. y. Hašimoto Hamaemono, Hamaimono (?) dukra. Abu tėvai priklausė Nakatsu Okudairo, t. y. Nakacu Okudairo klanui, įsikūrusiam Kiusiu saloje. Vietovardis, atrodo, parašytas lietuviškai (?). Mat vietovardžiams šiaip jau negalioja „autentiškumo“ pretenzija, ir juos lietuviškai rašyti galima, netgi tais atvejais, kai jie sutampa su asmenvardžiais. O šių lietuviškai rašyti šiuokštu nevalia – „ne lygis“! Juos būtina rašyti angliškai.

P. 66–70 minimi kinų asmenvardžiai: Ssu-ma Ch'ienas (mums pasisekė: iš ką tik aptartos Konfucijaus knygos žinome, jog tai Sima Cianis). O kaip Chuan Hsü? Pažymėtini Nan-cheng Chungas ir Shangu, nes panašu, kad iš tikrųjų tai Nančėn Čiunas (Ciunas?) ir Šanus. Ir Te-ch'ingas veikiausiai yra Tečėnas ar Tečjėnas (Tecjėnas?), o Kao P'an-lungas – veikiausiai Kao Pianlunas ar Pjanlunas. Kadangi, kaip sakytą, raide *n* (be pridurto *g*) angliškai transkribuojamas kinų minkštasis *n*, tai čia veikia bus Pianliunas ar Pjanliunas. Ir Ch'ü Yüanas (p. 99, 223) tikrai nėra toks, kaip parašyta, o veikiausiai Čiu (Ciu?) Juanis. Ir Sheng-Chengas su lietuviška galūne (p. 138) – Šėnčėnas (?). Hsieh Ping-ying be lietuviškos galūnės (p. 136) – tai Pinjėnas (vardas išvis neištariamas, net nebandykite!). Manchu (ten pat) samprata priklausys nuo to, ar manysime žodį esant vietovardį (tada taip ir tarsime), ar dinastijos vardą (tada tai bus Manču ar Mančiu). O ką darytume, jei tai būtų vietovardis, bet asmenvardinės kilmės – kraštas Mančiu, pavadintas pagal asmenvardį Manchu? Panašiai nutiko Japonijoje, kur viena iš budizmo mokyklų tapo pavadinta jos pradininko Ničireno ar Ničirenio (?), ang. *Nichiren*, vardu. Ir štai p. 265 skaitome, kad „šešioliktojo amžiaus Japonijoje, tiek pačiame budizme, tiek jo bendroje sociokultūrinėje aplinkoje atsirado sekuliarizuojančių atšakų – Dzen, Tyroji Žemė ir Nichiren“. Rusiškai tariant, *nichira*...

O juk išaukštintoji angliška transkripcija anaipol nėra vieninga – tie patys japonų bei kinų asmenvardžiai rašomi skirtingai. Pavyzdžiui, *Lao-tzu* (p. 122), prancūziškai *Lao-tzeu*, pastaruoju metu angliškai net dažniau rašomas *Laozi*. Prie ko gi mums šlietis, ko įsitvėrus laikytis? Nors verk!

Bet kadangi japonų, kinų asmenvardžiai lietuviškai neabejotinai turi būti rašomi angliškais rašmenimis, gal tad šią taisyklę apibendrinus ir angliškai rašius visus, visų kalbų asmenvardžius? Ir lenkiškus? Kodėl, pavyzdžiui (p. 114), kino Čiano Jy vardas rašomas angliškai Chiang Yee,

o lenku save laikiusio Česlavo Milošo vardas čia pat – Czesławas Miłoszas (su lietuviškomis galūnėmis)? Kodėl Čiano Jy nerašius lenkiškais rašmenimis, pavyzdžiui, Czianas Jii, o Česlavo Milošo – angliškais, Cheslaw Milosh?

Kol vieną kartą nesusiimsime ir galutinai „neišspręsimė“ šitos įsisenėjusios „problemos“ – savo niekam tikusios, pažangą į Vakarus stabdančios lietuviškos rašybos, tol asmenvardžių dorai neparašysime. Galutinai išvaduoti mus nuo lietuviško rašto – pirmaeilis lietuvių kalbininkų ir politikų uždavinys!

Belieka apsispręsti, kaip rašysime savo pačių vardus – lenkiškai, kaip anksčiau, ar naujoviškai, angliškai? Nes išties keistai atrodo pagrečiui išrinkti (p. 115) asmenvardžiai: arabo Abdulah (nelinksniuotas), anglo Millio (su lietuviška kilmininko galūne), japono Fukuzawos (su mot. g. lietuviška kilmininko galūne iš ang. Fukuzawa) ir lietuvių Basanavičiaus (p. 115), kuris juk irgi yra pasirašinęs Jan Bassanowicz. O kaip dabar suspindėtų John Bassanowich! Ne prasčiau nei kinas katalikas Johnas C. H. Wu (p. 137).

Ne prasčiau atrodo ir persas Burzōė, gyvenęs Sassanidų dinastijos laikais, ir arabiškas vardas Al Gazalis, parašytas al-Ghazzālī (p. 99), arba XII a. gyvenęs Usāma ibn-Munqidhas, ypač kai rašomas su lietuviška galūne ir linksniuojamas lietuviškai (p. 102). Sunkus išbandymas būti paminėtam lietuviškame rašte teko ir marokiečiui rašytojui Mohamedui Choukri (p. 134), kurio pavardę galima spėti esant parašytą prancūziškai ir tartiną Šūkrī, nors iš anglų kalbos verstame tekste lieka galimybė jį perskaityti angliškai kaip Čáu-krj ar Čiáu-krj. Ir pirmasis Indonezijos prezidentas Hadji Raden Sukarno – tai veikiausiai Hadžis Radenas Sukarnas; o tibetietis lama Khyongla Nawang Losangas (p. 146) – tai Khjongla Navangas Losangas, nes tibetiečių (kaip ir sanskrito) transkripcijose rašmuo *kh* perteikia ne garsą „ch“, kaip įprasta anglų rašyboje, o būtent „kh“, ir *ng* čia žymi būtent „ng“, o ne kietą *n*, kaip kinų transkripcijose. Ir visa tai reikia žinoti!

Tai ne autentiškos asmenvardžių lytys, nors užmušk. Vadinas, kol rašysime lietuviškai, vis turėsime remtis svetimų trečiųjų kalbų garsus žymintiomis raidėmis. Tik patys perėję prie angliškų rašmenų šio apgailėtino nesusipratimo iš karto išvengtume. Dėl to dar paminėtinas indas Dayanandas Saraswati (p. 102), kuris mums dabar, nori nenori, tebėra Dajanandas Sarasvatis. Pažymėtina, kad sanskrite ir iš jo kilusiuose prakrituose („liaudies“ kalbose) jokios dvigubos *w* nėra, ji atsiranda vardą rašant ne autentiškai, bet angliškai.

Ypač žavu, kai tame pačiame sakinyje, kartais net tame pačiame žodyje ta pati raidė gali žymėti skirtingus garsus, kaip *y*, kuri lietuvių rašyboje žymi ilgąją *i*, lie. *y*, o kai skaitoma angliškai, atstoja lie. *j*. Juolab kad raidę *j* turi ir anglų rašyba, tik čia ji žymi garsą, mūsų rašomą *dž*. Štai Dajanandos autobiografijos pradžia (p. 103): „Aš gimiau Audichya Brahmana šeimoje, Morvio valstijoje, Katjavado Madžokatos rajone, Pietų Gudžarate.“ Viename sakinyje raidžių samplaika *ch* asmenvardyje *Audichya* žymi garsą lie. *č*, raidė *y* žymi garsą lie. *j*, taigi turimas omenyje indas, vardu Audičja, gimęs brahmanų šeimoje (anglai tokius terminus kartais parašo didžiąja, lietuviai – ne), o toliau vietovardyje Katjavadas tas pats garsas lie. *j* jau parašytas lietuviškai (angliškai būtų *y*), negana to, vietovardžiuose Madžokata ir Gudžaratas lietuviškai *dž* rašomas garsas, atitinkantis anglų *j*. Dėl tos pačios priežasties kinas Li Tsung-jenas gali būti ir Li Cun-jenas, ir Li Cun-dženas, destis kuria kalba bus skaitoma raidė *j*. Argi ne cirkas?

Nebestebina, kad ir nieko bendra su asmenvardžiais neturintys kinų terminai paliekami angliškai, pavyzdžiui, *ching* ir *shen* (p. 254). Nes jeigu parašysi činas ir šenis – tai kokia čia autentika? Koks originalumas?

Angliškai parašyta XIX a. indo musulmono Lutfullah autobiografija „prasideda nuo Adomo bei Setho ir devyniasdešimtoje kartoje pasiekia Shekhą Lutfullah“ (p. 106), autobiografiją rašiusiojo protėvį. Mums čia įdomu tai, kad lietuviškame vertime Adomas rašomas lietuviškai, o Sethas (ang. *Seth*, gr. *Sēth*, hebr. *sēt*) – angliškai, nors lietuviškoje Biblijoje tai Setas. Kuri lytis „autentiškesnė“? Jei vis dėlto angliškoji, tai kodėl Adomas (gr. *Adam*, hebr. *’ādām*) nerašomas angliškai su lietuviška galūne – Adamas? O jeigu viename sakinyje vienas vardas (Adomas) parašytas lietuviškai, o kitas (Sethas) – angliškai, tai kaip tada tarti trečiąjį vardą – Shekhą? Kas tai? Gal Šechas, Šichas, Šikas? Na štai, aš gi sakau – tik pamėgink rašyti lietuviškai!

Vakarietiškieji „lotyniško pagrindo“ asmenvardžiai irgi niekaip nepateisina lietuviško rašto, nes štai viename sakinyje (p. 75) sueina gerai žinomas vokiškas asmenvardis *Goethe* ir iš jo padarytas lietuviškas būdvardis *gėtiškas*. Ką reiškia šis būdvardis, jei nėra *Gėtės*? O jei *Gėtė* vis dėlto slapta yra, tai kas čia per slapukavimas? Viešai trūks plyš stengiamės tapti tikrais vakariečiais, tikrais žmonėmis, o mintyse patyliukais teberašome vardus lietuviškai? Gėda!

Vos du pavyzdžiai iš kitos, lietuviškai parašytos ir Nepriklausomybės pradžioje išleistos to paties iškilaus kultūros antropologo rinktinės „Žmogus istorijoje“ (Vilnius: Vaga, 1994), kurie jau perspėja apie ardomą sistemą ir beįsigalintį chaosą. Štai p. 45 pagrečiui parašyti du asmenvardžiai – Jeanne D’Arc ir Vilius Telis. Vienas prancūziškai, kitas lietuviškai. Ar antrasis kažkuo „(i)prastesnis“, kad rašomas lietuviškai?

Matyt, dėl to lietuviškai parašytas ir Karlas Marksas (p. 227) – nuo jo dar nebuvo spėta „atprasti“!

Lietuviškai pramokusio korėjiečio Dzinseoko Seo sudarytos ir iš korėjiečių kalbos išverstos knygos „Korėjos mitai“ (Vilnius: Mintis, 2007) pačiame pirmame įžangos puslapyje (p. 5) parašyta – Klodas Levi-Straussas. Autentiškai šio žymaus prancūzų mitologo struktūralisto asmenvardis rašomas Claude Lévi-Strauss, lietuviškai – Klodas Levi-Strosas. Bet gal vardą reikia skaityti prancūziškai, o pavardę – vokiškai? Tik tada sakytume Štrausas. Aišku: pavardė perskaityta angliškai! Nors tokiu atveju vis tiek lietuviškai turėtų būti Strausas, su viena s.

Lietuvių kalbos pramokti korėjiečiui buvo bepigia, palyginti su „autentiška“ asmenvardžių rašyba!

Iš anglų kalbos išversta puiki dviejų autorių, Mojdeh Bayat ir Mohammad Ali Jamnia, knyga „Tales from the Land of the Sufis“ lietuviškai pristatoma taip: Mojdeh Bayat, Mohammad Ali Jamnia. *Sufijų šalies pasakojimai* (Kaunas: Mijalba, 2003). Viskas tarsi gerai, asmenvardžiai parašyti „autentiškai“. Tik bėda ta, kad jie nėra angliški. Todėl atvertę titulinį puslapį iškart užtinkame dedikaciją, parašytą jau lietuviškai: „Skirta Dr. Džavadui Nurbakhšui, Nimatulahijos sufijų ordino mokytojui.“ Tiesa, abejotina, ar asmenvardis parašytas visai lietuviškai, nes anglų samplaika *kh* čia veikiausiai perteikia garsą „ch“ (išimtytys – sanskrito ir tibetiečių kalbos transkripcijos), todėl rasi turėtų būti „Nurbachšui“. Toliau padėkoje, kadangi dalis minimų asmenų – vakariečiai, rašoma mišriai (p. 7): „Autoriai dėkoja Kendrai Crossen ir June Rouse už neįkainojamą pagalbą leidžiant šią knygą. Taip pat norime padėkoti dr. Alirezai Nurbakhšui, „Sufijai: sufizmo žurnalui“ (*Sufi: A Journal of Sufizm*) redaktoriui, ir Guy Spiro, „Mėnesio apžvalgų“ (*Monthly Aspecterian*)

redaktoriui už padaršinimą ir pirmųjų straipsnių, kurie galų gale išaugo į šią knygą, spausdinimą.“ Jei pavardė Nurbakhšas čia irgi vis dėlto parašyta angliškai, tai kodėl tada š, o ne sh?

Toliau visi knygoje minimi asmenvardžiai tarsi rašomi lietuviškai, tik visur paliktas anglų *kh*: darsyk Džavadas Nurbakhšas (p. 12, 21, 164), Abul Khayras (p. 37, nebent čia *y* angliškas ir atitinka lie. *j*), Persijos karalius Chosrovos rašomas Khusrau (p. 94–118), legendinis Khidras (p. 95, 139), Khvadžas Ahraras (p. 166), netgi vietovardžiai Sarakhšas (p. 44) ir Khurasano provincija Džamo rajone (p. 164). Gal lietuviška raidžių samplaika *ch* kažkaip ypatingai prastesnė palyginti su *dž*, kuri juk nuosekliai vartojama vietoj anglų *j*?

Įdomiai atrodo tame pačiame sakinyje (p. 53): „Vieną dieną Abu Muhamedas, šeicho draugas ir mokinys, nuėjo aplankyti jo į *khanaką*“ (tiesa, kursyvas gal kiek atleidžia nuo lietuvinimo, jei ne kitur visai sulietuvinti kursyvu rašomi terminai, kaip *kaškulis* p. 62). Netgi tame pačiame amenvardyje Kharamzšachas (p. 136) tas pats garsas pirma parašytas *kh*, o paskui *ch*. Mat antrąjį vardo dėmenį sudaro „įprastas“ bendrinis žodis *sachas*, tiesa, angliškai rašomas kitaip – *shah*.

Visi vakarietiški asmenvardžiai knygoje „autentiški“, netgi be lietuviškų galūnių, o rytietiškai – sulietuvinti, pavyzdžiui (p. 24), Massignon ir Haladžas, Sahlas, Džunaidas. Taip pat (p. 134) Reinold A. Nicholson, A. J. Arbery, Wil(l)iam Chitik, An(n)emarie Schimmel, Coleman Barks, Robert Bly ir Džalaladinas Rumi (nors prireikus linksniuoti, lietuviškos galūnės priduriamos ir jiems, kaip p. 135, 148 ir kt.). Taip pat Ira Friedlander ir Džalalas (p. 137), Williamas Chittikas (jau su lietuviška galūne) ir Šamsadinas Tabrizi (p. 138, 144, 145).

Neaišku, ką reiškia Abu Muhamedas Anazi su skliaustuose pridurtu Ajari (p. 41) – ar tai Ajari ar Adžari, Adžiari? Dėl tos pačios priežasties įtartinas Sanaji (p. 61). Nes nėra sistemos, lietuviški rašmenys išardyti, ir išvydęs asmenvardį, niekada nežinai, kas iš tikrųjų parašyta.

Šiaurės Amerikos indėnų sijų žynio Raišojo Elnio pasakojimų knygoje (John Fire Lane Deer, Richard Erdoes. *Raišas Elnias regėjimų ieškotojas: Sijų šamano gyvenimas*. Vilnius: Margi raštai, 2015) minimi kai kurie sijų kalbos žodžiai, kaip antai *takoja* „išlepintas vaikaitis“ ir *ajustan* „neįkyrėk“ (p. 28). Pamatęs juos taip iš pradžių ir tari, tik kitame puslapyje užtikęs kelis kitus,

kaip *ciciye* „vaiduoklis“, *siyoko* „pabaisa“, *wasicun* „baltasis“, supranti, kad visi jie parašyti angliškai, taigi reikėjo tarti ne takoja, o takodž(i)a, ne ajustan, o adž(i)ustan. Vadinasi, ir *mato kiciyapi* „lokio žaidimas“ bei *isto kicicastakapi* „žaidimas kauliukais“ (p. 30) – tai veikiausiai *mato kisijapi* bei *isto kisikastakapi* (parašytuosius *c* čia intuicija kažkodėl siūlo tarti *s*). Tas naivus, lėkštas atavistinis polinkis viską skaityti ir tarti lietuviškai!

Šiaurės Amerikos indėno pasakojimas neturi nieko bendra su Lietuva, ten seniai įsigalėjusi anglų kalba, tad ir asmenvardžių nevalia lietuvininti – dera palikti „autentiškus“. Kaip antai knygos dedikacijoje, kur autoriaus sakoma: „Ši knyga skiriama: Frank Fools Crow, Pete Catches, George Eagle Elk, Bill Schweigman, Leonard Crow Dog, Wallace Black Elk, John Strike, Raymond hunts Horse, Charles Kills Enemy, Godfrey Chips ir visiems kitiems sijų tautos šamanams.“ Nors plika akimi matyti, kad vardai į anglų kalbą išversti, taigi lietuviškoje knygoje pateikiamos visai ne autentiškos, o angliškos jų lytys. Paskui knygoje kai kurie iš tokių vardų jau verčiami lietuviškai, kaip Ponas Apgauna Varnus ar Godfris Trupantis Ragas (p. 117–118).

Be to, paties pasakotojo, kartą vaidinusio moterį, sceninis vardas Alisa Džiterbag parašytas lietuviškai (p. 61). Žinoma, juk šis vardas apsimestinis, pagal apibrėžimą neautentiškas, užtat lietuvių kalba jo sugadinti nebegali. Visokius netikrus, neautentiškus vardus lietuviškai – t. y. neautentiškai rašyti galima!

Toliau (p. 119) paminėta politinio veikėjo Kasterio pavardė – angliškai su lietuviška galūne Custeris. Tačiau greta pasitaikęs iš jos pasidarytas bendrinis žodis *custeris* – kadangi tai ne asmenvardis! – lietuviškai taip ir tartinas: *custeris*. O jeigu ne, tai tada kiekvieną žodį skaitydamas turėtumei suabejoti, ar tikrai jį sudarančios raidės yra lietuviškos ir žymi tuos pačius lietuvių kalbos garsus.

Kokia palaima skaityti ir rašyti angliškai, kur viskas taip pavydėtina autentiška! Kam tada išvis knygas versti?

Lietuviškai parašytoje lietuviškos autorės knygoje „Tradicionų sąvokos kaita“ (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011) vakarietiški asmenvardžiai visur rašomi „autentiškomis“ lytimis, kitokių nedaug, todėl susidaro nuoseklumo išpūdis. Bet štai p. 110 iškilo reikalas paminėti kartvelų filosofą Merabą Mamardašvilį. Išnašoje nurodytas rusų kalba išleistas jo veikalas, kurio antraštėje autoriaus

pavardė, suprantama, parašyta rusiškai – Мераб Мамардашвили. Kaip lietuviškai rašyti rusų pavardes, mes žinome – tiesiog lietuviškai pagal skambesį. Bet juk autorius – ne rusas, o kartvelų rašmenys – ne lotyniško pagrindo! Ką daryti? Sprendimas tobulas: reikia rašyti angliškai! Ir štai lietuviškoje knygoje greta „autentiškai“ rašomų vakariečių pavardžių atsiranda M. Mamardashvilis. Nes juk lietuviškai parašytas Mamardašvilis negali būti „autentiškas“! Lietuviškai rašyti kitų kalbų (išskyrus rusų) asmenvardžius yra jiems didelė nepagarba! Jei nori kokį asmenį pagerbti, suteikti jo vardui deramą „autentiškumą“, rašyk angliškai.

Beje, kodėl ne Mamardashvilis? Ką – maištas prieš dvigubą *w*?

Chosé Ortegos i Gaseto rinktinėje (José Ortega y Gasset. *Mūsų laikų tema ir kitos esė*. Vilnius: Vaga, 1999) žymusis ispanų dailininkas Fransiskas Gojà, žinoma, rašomas „autentiškai“, *Goya*, bet linksniuojamas lietuviškai, užtat kilmininko linksnyje išeina *Goyos* (p. 51). O kad šitaip ir asmenvardžio „autentiškumas“ pažeidžiamas (nelieka galūnės *-a*), ir lietuviškai jis nepaskaitomas (šaknyje nori nenori „atsiranda“ lietuviška ilgoji *y*) – nesvarbu.

P. 152 kalbama apie „didžiąsias Galilėjaus, Newtono, Descartes'o, Leibnizo sistemas“. Kaip matyti, Galilėjaus pavardė išskirta iš kitų – parašyta lietuviškai, trys kitos – „autentiškai“. Kodėl ne Galilei'o arba, rašant pavardę lotyniškai, Galileuso? Gal ji knygos redaktoriui buvo įstrigusi iš mokyklos ir tapusi „įprasta“, todėl rašytina lietuviškai, o kitos trys liko pražiopsotos, neįsidėmėtos, „neįprastos“, todėl parašytos „autentiškai“?

Betgi aukščiausias „autentiškumo“ lygis pasiekiamas, žinoma, tada, kai tenka parašyti nevakariečio asmenvardį, įvairiomis Vakarų kalbomis rašomą skirtingai. Pavyzdžiui, senovės indų mąstytojo Jadžniavalkjos, pagal angliškąją sanskrito rašmenų transkripciją – *Yājñavalkya*. Ir tampa parašyta (p. 214): „Todėl giliausia Dievo, aukščiausios realybės, definicija yra indo Yajnavalkia apibrėžimas: *Na iti, na iti* 'nei tai, nei tai'. Nietzsche subtiliai pažymi, kad mus daugiau įtakoja tai, kas mumyse nevyksta, negu tai, kas vyksta.“ Juste justi, kaip subtiliai, su kokiu tyru atsidavimu raidė po raidės surinktas „autentiškas“, nes vokiškas, vakarietiškas, asmenvardis *Nietzsche!* O tie azijatai, jie juk patys nėra „autentiški“ – kad ir kaip juos rašysi lotyniško pagrindo rašmenimis, vis išeis „nei tai, nei tai“...

Vilniaus universiteto filosofų religijotyrybininkų sudarytame straipsnių rinkinyje, pavadintame „Sekuliarizacija ir dabarties kultūra“ (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013) asmenvardžiai rašomi „autentiškai“ su lietuviškomis galūnėmis: Kierkegaard'o, Kierkegaard'ui ir t. t., tačiau iš asmenvardžio kartais pasidaromas būdvardis čia pat neišvengiamai lietuviškas – kierkegoriškas (p. 9). Ir toliau: asmenvardis – Schleiermacheris, būdvardis – šlėjermacheriškas (p. 269). Prisiminkime, taip jau buvo nutikę gėtiškajam Goethei.

Visa tai neginčytinai įrodo, kad ir rašančiojo, ir skaitančiojo, į kurį kreipiamasi ir kuriuo kliaujamasi, sąmonėje aiškiai tebeveikia, tebegalioja lietuviškosios asmenvardžių lytys. Būtent jomis, lietuviškosiomis lytimis mąstoma, kalbama, iš jų sudaromi nauji žodžiai. O vadinamosios „autentiškos“ tėra kalbą strigdantys negyvi sveltinkūniai, rakštys. Žinoma, tol, kol mes užsispyrę laikomės savo beviltiško lietuviškumo.

Rinkinyje yra labai įdomus straipsnis „Istorikumo iššūkiai religinėms tapatybėms“ (p. 415–477), kuriame neišvengiamai suvelti žydiški asmenvardžiai: Moshe Idelis parašytas angliškai (p. 418), Juozapas Flavijus lietuviškai, Yosiponas vėl angliškai (p. 435), Norwich (ir netgi ješivos Jeruzalėje pavadinimas Aish Ha Torah) angliškai (p. 439), José B. Halafta, R. Eliahu lietuviškai (p. 440), terminai *midrašas* lietuviškai ir *Tanakh* angliškai (p. 441), Abaye ir Tanna debi Eliyahu angliškai (p. 442) ir čia pat (p. 443) tanajus Eliahu lietuviškai (nes pasirodo, kad tanajus – ne vardas, kad tanajai – išminčiai, Toros autoritetai, gyvenę I–II a. po Kr.), galiausiai Aaronas ben Moše ben Ašeras (p. 452) parašytas lietuviškai (tik turėtų būti Mošė – nežinia, ar tai duoklė „autentiškumui“, ar tiesiog riktas). Kuo skiriasi Moshe Idelis nuo Mošės ben Ašero, kad vieno tas pats vardas rašomas angliškai, o kito lietuviškai? Ir kuris čia labiau „pagerbtas“?

Lietuviškai išleistos Ericho Fromo knygos „Pamiršta kalba: Įvadas į sapnų, pasakų ir mitų supratimą“ (Vilnius: Vaga, 2013) viršelyje ir tituliname lape autorius rašomas griežtai autentiškai – Erich Fromm. Autoriaus pratarmėje (p. 7–8) asmenvardžiai irgi rašomi šitaip – net be lietuviškų galūnių ir nelinksniuojami: „Ši knyga remiasi paskaitomis, kurias aš skaičiau kaip įvadinį kursą Williams A. White psichiatrijos instituto magistrantams ir Beningtono koledžo paskutiniojo

bakalaurinio kurso studentams“; „Esu dėkingas dr. Edward S. Tauber, kad jis perskaitė rankraštį ir pateikė konstruktyvios kritikos bei pasiūlymų.“ Tačiau Zigmundo Froido asmenvardis rašomas mišriai – S. Froidas: vardo pirmoji raidė pagal vokišką rašybą (*Sigmund*, tariama Zigmund), o pavardė – lietuviškai pagal tarimą (vokiškai rašoma *Freud*, tariama Froid). Tas pat p. 16 ir kitur. Bet štai knygos nugarėlėje ir Erichas Frommas, ir S. Freudas parašyti „autentiškai“ su lietuviškomis galūnėmis. Kiti asmenvardžiai knygoje rašomi lietuviškai, pavyzdžiui: Nyčė (p. 51), Kenigšteinas (p. 79), Bernardas Šo (p. 90), Hobsas (p. 124), Volteras (p. 125), Malbranšas (p. 126), Ekermanas (p. 127).

Įspūdingai atrodo lietuviškai išleistoje Viktoro Franklio knygoje „Žmogus prasmės akivaizdoje“ (Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2010) p. 129 parašyta pavardė Petrilowitschius. Kaip vokiečiai drįso lenkišką asmenvardžio galūnę *-icz* parašyti savaip, vokiškai *-itsch*? Bet gal žmogus ar jo protėvis buvo ne lenkas, o, tarkim, gudas, ir jo asmenvardis, prieš jį parašant vokiškai, rašytas vien kirilika, taigi nelotyniško pagrindo rašmenimis? Tada gerai, tada tvarka. Tik kodėl mes tokiu atveju jo nerašome lietuviškai *-čius*? (Žinoma, dėl dvigubos *w* negali būti ginčų, ji – šventa!)

Moksliniame straipsnyje „Absurdo idėjos transformacijos mirusio Dievo pasaulyje“ (*Literatūra*, t. 58(1)–59(1), 2016–2017, p. 102–112) asmenvardžiai surašyti pavyzdžiai – tiksliai taip, kaip kalbininkų nustatyta. Antikiniai ir visi senieji, „įprastieji“ – lietuviškai, visi kiti – „autentiškai“ su lietuviškomis galūnėmis, kur jos tinka. Todėl, pavyzdžiui, greta atsiduria (p. 102) Mikalojus Kuzietis (lietuviškai) ir Pico della Mirandola bei Marsilijus Ficinas (pusiau „autentiškai“ su lietuviškomis galūnėmis, nes itališkai *Ficino*). Įsidėmėkime lietuvišką *j* vardo Marsilijus galūnėje. Mat Tertulianas kitame (103) puslapyje rašomas be jos – ne Tertulijanas. P. 104 greta atsiduria Aristofanas, Plautas, Terencijus (lietuviškai) ir G. Chauceris, M. de Cervantes’as, Molieras, J. Swiftas, H. de Balzacas, G. Flaubert’as, Ch. Dickensas, F. Dostojevskis ir kt. („autentiškai“). Taip pat Ch. Chaplinas („autentiškai“), Erazmas Roterdamietis (lietuviškai – lotyniškai *Erasmus*) ir Witoldas Gombrowiczius. P. 105 Schopenhaueris, Nietzsche, Kierkegaardas, Husserlis, A. Camus ir pastarojo autoriaus romano herojus Rije. Kas

tai – Rije ar Rižė? Toliau (p. 107) minima Alfredo Jarry groteskinė pjesė „Karalius Juoba“ (į lietuvių kalbą versta Tomo Venclovos) ir čia pat pateikiamas prancūziškas jos pavadinimas – *Ubu roi*. Kaip drįsta „autentišką“ Ubu’ų išversti Juoba? P. 109 atsainiai sau linksniuojamas F. Kafka, Kafką (numanoma Kafkos, Kafkai ir t. t.), šitaip iškraipant „autentišką“ nekaitomą asmenvardžio galūnę *-a*, kai J. Joyce galūnę neiškraipoma (nes autentiškai netariama) ir linksniuojama Joyce’ą ir t. t.

Lietuviškai išleistoje Džozefo Kempbello knygoje (Joseph Campbell „Mitai, kuriais gyvename“, Vilnius: Tyto alba, 2018) asmenvardžiai irgi rašomi mišriai, antai Shakespeare’as, Walteris Raleigh (p. 18) – autentiškai, tačiau faraonas Ramzis (p. 19) – lietuviškai (ang. Ramses, kitąsyk net Ramesses); autentiškai Cortesas (p. 20), bet Ozyris (p. 21) – matyt, pagal lotynišką lytį *Osiris*, nes lietuviškai tai Osiris, ir angliškai rašoma taip pat – Osiris (iš graikiškos *Ósirīs*). „Autentiškai“, žinoma, rašomi Jamesas G. Frazeris, Jeanas-Martinus Charcot (lietuviškai tarp vardų nedėtume brūkšnelio, būtų Žanas Martinas), Freudas, Carlas G. Jungas (p. 24–25). Leo Frobenius rašomas taip autentiškai, kad net kilmininko linksnyje išeina Leo Frobeniaus (p. 70, 273). O štai Meistras Ekhartas (p. 137, 138) kažkodėl – lietuviškai, nors išnašoje aiškiai parašyta Meister Eckhart (p. 302). Tristanas su Izolda (ang. Isolt) ir net Gotfrydas Štrasburgietis (Gottfried von Strassberg) rašomi lietuviškai, o Wagneris čia pat – autentiškai (p. 181). Gal dėl dvigubos *w*, kurios šiukštu nevalia išvengti?

Gotfrydas Štrasburgietis lietuviškai gal parašytas dėl to, kad jo pavardė padaryta iš vietovardžio, nes vietovardžius, priešingai asmenvardžiams, mes juk rašome lietuviškai. Užtat lietuviškai parašytas ir Vilsono kalnas Kalifornijoje (p. 17), nors tai vietovardis, atsiradęs iš asmenvardžio, kuris jame irgi, nori nenori, parašytas lietuviškai. Tačiau kitas vietovardis – Manheteno sala Niujorke liko „autentiška“: Manhatano sala (p. 165). Panašiai toliau (p. 262) Niujorkas parašytas lietuviškai, o Niujorko gatvė Riverside Drive – angliškai.

Minėtojo Gotfrydo Štrasburgiečio (Gottfried von Strassberg) vardas po kurio laiko vėl rašomas lietuviškai, o jo amžininko ir literatūrinio varžovo Wolframo von Eschenbacho – toje pačioje eilutėje! – kažkodėl autentiškai, nors jo pavardė sudaryta lygiai taip pat, iš vietovardžio; šio autoriaus literatūrinio kūrinio pavadinimą sudarantis asmenvardis Parcifalis (Parzival) čia irgi

lietuviškas (p. 187). Toliau taip pat: Wolframas von Eschenbachas, Richardas Wagneris – autentiški, Parcifalis – lietuviškas (p. 191).

XVII a. olandų teisės filosofo (Hugo) Grocijaus pavardė šitaip, kilmininko linksniu, parašyta lietuviškai („autentiškai“ lotyniškai Grotius), o Woodrow Wilsonas tame pačiame puslapyje (225) – autentiškai, vardo net nelinksniuojant (prisiminkime lietuvišką Vilsono kalną).

Indiški asmenvardžiai, kaip Shankaracharya (p. 301), be abejo, turi būti rašomi angliškai.

P. 227 minimas Michaelas (ne Michaelis, nes tai Maiklas!) Murphy, kuris čia pat virsta ne mažiau autentišku Mike'u Murphy, o tiesioginėje kalboje (dialoge) – lietuvišku Maiku. Nes tiesioginėje, gyvoje kalboje lietuviškai kreiptis į žmogų Mike'ui tikrai būtų idiotizmas.

Visa lietuviška raštija dabar kaip tik tokiu idiotizmu ir paversta.

IŠVADA

Asmenvardžių „autentiškumo“ kultas yra ne kas kita kaip stabmeldystė, kai garbinamas rašytinis – regimasis vardo pavidalas, dargi būtinai svetimas, pridengiant ir užgniaužiant jo skambesį – garsinį turinį. Lietuvoje ši stabmeldystė yra pasiekusi tiesiog kliedesio laipsnį, kai nepraleidžiama nė menkiausia proga mazochistiškai pasimėgauti iškraipyta, sudarkyta savo kalba, keliaklupsčiaujant prieš viską, kas svetima, ir kuo labiau tai darko kalbą, tuo saldžiau.

Akivaizdu, kad šiuolaikiniam „pažangiam“ lietuviui vienintelė belikusi visavertiškumo viltis – išvis atsižadėti lietuviškumo.

Tokiomis aplinkybėmis, atjausdamas tautiečių kančią ir suprasdamas troškimą kuo giliau nuslėpti šią savo sunkią dvasinę negalią, siūlau nebesikankinti ir nedelsiant visai atsisakyti lietuviško rašto. Ryžtingai ir galutinai. Tik taip galima iš tikrųjų „išspręsti“ tą įsisenėjusią, užpūliavusią, nebepekelią mūsų „problema“ – kad vis tebesame apgailėtini lietuviai.

Tereikia atsižadėti, ir iškart lengviau atsikvėpsime. Ir gyvensime kaip žmonės.

Na, kadangi dar truputį skauda, padarykime tai palengva, *step by step*, taip, kad net nepajustumė. Kaip tik šiuo šviesiu keliu mus dabar veda išmintingieji mūsų kalbininkai ir politikai.

SPELLING OF PERSONAL NAMES: A “PROBLEM” THAT IT IS TIME TO “SOLVE”.

PART II: COMPARATIVE STUDIES

Dainius RAZAUSKAS

The article raises the issue of writing (transcribing) foreign personal names in Lithuanian texts, this time – in Lithuanian translations of the texts from cultures and languages that do not use so called Latin based characters. Now we still do not have a unified system according to which it would be clear when a foreign (Chinese, Indian, Iranian, even modern Greek, etc.) personal name is written in Lithuanian and when, for example, in English (ch, j, y, etc. spell different sounds in these languages). Numerous examples of academic and popular translations are presented in support. The conclusion is that the only possible system of foreign (especially oriental) personal names is to write them in Lithuanian. Only the adjustment with the artificial international (usually English based) orthography should be established.

Birželio pieva II. 2010 m. Arūno Baltėno nuotrauka.